

УДК 373.3.091.26:37.015.31

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTI ТВОРЧИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Бондар Юлія, аспірантка факультету педагогіки і психології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

ORCID: 0000-0003-4184-5424

E-mail: yuliya.bondar.94@gmail.com

У статті обґрунтовано актуальність проблеми діагностики творчих умінь молодших школярів. Метою роботи є визначення критеріїв, показників та діагностичного інструментарію рівнів сформованості творчих умінь молодших школярів. Методами дослідження обрано теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел. Підібрано педагогічні та загальнонаукові методи для констатувального етапу експерименту. Результати дослідження свідчать, що критерії та показники є основою для добору діагностичного інструментарію сформованості творчих умінь молодших школярів.

Ключові слова: творчі вміння; педагогічна діагностика; критерії; показники; рівні сформованості творчих умінь; експеримент; діагностичні методики; молодші школярі.

DIAGNOSTIC TOOLS FOR DETERMINATION OF LEVELS OF FORMATION OF CREATIVE SKILLS OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Bondar Yulia, Graduate Student of the Faculty of Pedagogy and Psychology, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-4184-5424

E-mail: yuliya.bondar.94@gmail.com

The urgency of the problem of development and diagnostics of creative skills of junior schoolchildren is substantiated in the article. The purpose of scientific work is to determine the criteria, indicators and diagnostic tools for the levels of formation of creative skills of junior high school students. The research methods determine the theoretical analysis and generalization of literature sources, in order to reveal the theoretical and practical aspects of the outlined problem. In particular, the article highlights the essence of the concepts: "skill", "pedagogical diagnosis", "criterion", "indicator"; types of creative skills are covered. The essence of the criteria for the formation of creative skills of primary school students is determined and revealed: motivational-personal, theoretical-informational, practical-activity and communicative-creative. Indicators of formation of creative skills of junior schoolchildren are developed, according to the offered criteria. Three levels of formation of creative skills of junior schoolchildren are singled out and characterized: high, sufficient and elementary. Pedagogical and general scientific methods for the ascertaining stage of the experiment are selected: pedagogical observation, questionnaires, testing, analysis of creative activity products, methods of statistical data processing. Diagnostic methods are determined according to each criterion. It is established that diagnostics should be aimed at the activity and consideration of mental operations, cognition strategies

and not be limited to the analysis of the result of activity. The requirements that must be met during diagnostic procedures are highlighted. The results of the study show that the criteria and indicators are the basis for the selection of diagnostic tools for the formation of creative skills of primary school children, whose role is important during the experimental study.

Keywords: *creative skills; pedagogical diagnostics; criteria; indicators; levels of formation of creative skills; experiment; diagnostic methods; junior schoolchildren.*

Стрімкий соціально-економічний розвиток, інтеграція системи освіти України у світовий освітній простір зумовлюють необхідність розвитку творчої особистості молодшого школяра, який здатний креативно мислити, генерувати ідеї, бачити проблему і знаходити шляхи її розв'язання, діяти в нестандартних ситуаціях. Сформованість цих якостей є орієнтиром початкової освіти, адже молодший шкільний вік – сензитивний період для дитячої художньо-творчої діяльності, під час якої розвиваються творчі вміння, активізується уява, розкривається творчий потенціал, формується художній смак. Тому важливим завданням освітнього процесу в школі першого ступеня виступає формування цінностей у процесі пізнання мистецтва, культурної компетентності, художньо-творчого самовираження [5]. Творчі вміння є важливою складовою ключових компетентностей.

При цьому постає проблема визначення критеріїв, показників, діагностичних методик, відсутність яких унеможливує встановлення рівня сформованості творчих умінь у молодших школярів. Актуальним є питання розробки діагностичного інструментарію, що дасть змогу виміряти рівень сформованості цих умінь.

Дослідженню проблеми формування умінь присвячені наукові дослідження вітчизняних науковців. Зокрема, О. Васьківська вивчала питання формування умінь діалогічного спілкування; І. Лов'янова розглядала формування інтелектуальних умінь; К. Нечипоренко досліджувала розвиток інтелектуально-творчих умінь учнів в освітньому процесі початкової школи; І. Проценко зосередила увагу на професійно-творчих діалогових умінь; І. Янковська запропонувала методику формування в молодших школярів умінь організовувати художню діяльність на уроках образотворчого мистецтва. Творчі ж умінь стали об'єктом досліджень Л. Онофрійчук, Н. Сиротич, М. Шутя та інших.

Серед дослідників, які займалися проблемою педагогічної діагностики, варто відзначити В. Бойка, Л. Давидову, В. Максимову, І. Підласого та інших. Діагностика творчого потенціалу, творчих умінь та здібностей висвітлена в роботах В. Барко, І. Білої, Н. Гаврилової, С. Дмитрієвої, С. Лазаревського, В. Панка та інших.

Мета статті – визначити критерії, показники та діагностичний інструментарій рівнів сформованості творчих умінь молодших школярів.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел задля розкриття теоретико-практичних аспектів окресленої проблеми дослідження.

Результативність та ефективність будь-якої діяльності залежить не лише від засвоєної сукупності знань, а й від того, наскільки сформовані вміння її виконувати. Уміння, як зазначає С. Гончаренко, – це здатність належним чином виконувати дії, що ґрунтуються на використанні набутих знань і навичок [3, с. 338]. Творчі вміння є здатністю до створення неповторного, оригінального, самобутнього продукту з урахуванням суспільних потреб та життєвого досвіду особистості [8, с. 9]. При цьому

варто зазначити, що формування творчих умінь відбувається безпосередньо під час творчої діяльності.

Творчими вміннями, на переконання С. Сисоєвої, є такі: здатність до дослідницької діяльності; проблемне бачення; здатність до оригінальних рішень та висування гіпотез; розвинута уява, фантазія; здатність до міжособистісного спілкування, виявлення суперечностей, подолання інерції мислення [9, с. 149–151].

Задля визначення рівня сформованості творчих умінь, варто проводити діагностику, яка є невіддільним компонентом педагогічного процесу, оскільки дає змогу визначити рівень особистісного розвитку учнів й ефективність впровадження навчально-виховних завдань, тим самим сприяючи вдосконаленню педагогічного процесу.

Під поняттям «педагогічна діагностика» В. Галузьяк, І. Холковська розуміють сукупність взаємопов'язаних компонентів педагогічного діагностування, що містить правила, етапи, вимоги, види діагностики, комплекси процедур і методик та відповідні діагностичні операції. Погоджуємося з науковцями в тому, що педагогічна діагностика є самостійною галуззю педагогічного знання та своєю метою ставить визначення корекційних заходів і педагогічного діагнозу. Її результативність залежить від доцільного застосування діагностичного інструментарію, узагальнення результатів та проєктування на їхній основі подальшого педагогічного процесу [2, с. 6–7].

Зауважимо, що діагностика творчих умінь молодших школярів має на меті визначення критеріїв та показників, завдяки яким можна з'ясувати рівні сформованості досліджуваних умінь. На переконання І. Анненкової, критерій є об'єктивною ознакою, комплексним блоком, на основі якого формується оцінка досліджуваного явища, виступає підставою для класифікації або оцінки чогось [1].

Критеріями сформованості творчих умінь учнів молодшого шкільного віку ми визначили *мотиваційно-особистісний, теоретично-інформаційний, практично-діяльнісний та комунікативно-творчий*. Розглянемо їх детальніше. Так, *мотиваційно-особистісний критерій* відображає ступінь сформованості мотивації до різних видів творчої діяльності, передбачає виявлення особистісного ставлення до цієї діяльності, усвідомлення необхідності займатися нею.

Теоретично-інформаційний критерій визначає рівень засвоєння теоретичних знань учнів щодо особливостей організації та здійснення творчої діяльності, усвідомлення мети та способів виконання дій.

Практично-діяльнісний критерій характеризує рівень спроможності молодших школярів творчо застосовувати одержані знання у практичній діяльності. Окрім цього, він націлений на оцінку особистісних якостей молодших школярів, які сприятимуть успішному виконанню творчої діяльності. Зокрема, йдеться про наявність творчого потенціалу та спрямування вольових зусиль молодших школярів.

Комунікативно-творчий критерій визначає здатність молодших школярів до творчої взаємодії один з одним, із вчителем під час пошуку нестандартних рішень у розв'язанні навчально-творчих завдань; можливість налагоджувати партнерські стосунки, працюючи в парах і групах задля досягнення спільного результату.

Варто зазначити, що кожний критерій конкретизується та розкривається через показники, які його характеризують. Як зазначає М. Лук'янчук, показник – це кількісна

або якісна характеристика сформованості творчих умінь [6, с. 105]. Погоджуємося з І. Анненковою в тому, що основними характеристиками показника є конкретність та діагностичність, що дає змогу показнику бути доступним для обліку і спостереження та розглядати його частково щодо критерію [1].

Враховуючи названі вище критерії, ми виокремили показники сформованості творчих умінь молодших школярів. Відповідно, показниками мотиваційно-особистісного критерію є наявність зацікавленості процесом творчості; готовність до розв'язання завдань творчого характеру; прагнення до самовираження під час створення продуктів творчої діяльності.

Показниками теоретично-інформаційного критерію є знання про сутність та специфіку творчої діяльності; володіння поняттєвим апаратом з різних видів мистецтв; творча ерудиція (системність, усвідомленість, міцність засвоєних знань). Практично-діяльнісний критерій характеризується спроможністю використовувати засвоєні теоретичні знання у практично-творчій діяльності; здатністю генерувати ідеї та знаходити нестандартні шляхи вирішення різноманітних проблем; спроможністю створювати різноманітні продукти творчої діяльності.

Комунікативно-творчий критерій представлений такими показниками: бажанням співпрацювати та взаємодіяти під час творчої діяльності; здатністю будувати конструктивні взаємостосунки з однокласниками під час розв'язання проблем, які потребують колективного вирішення; можливістю докладати зусилля для досягнення спільного результату.

На онові визначних критеріїв та показників ми виокремили три рівні сформованості творчих умінь молодших школярів: *високий, достатній та початковий*. Так, *високий рівень* характеризується стійким інтересом до творчої діяльності; зацікавленістю та захопленістю творчим процесом, виконанням творчих завдань; міцністю знань щодо способів виконання творчої діяльності; здатністю створювати продукти творчої діяльності, конструктивно будувати взаємостосунки з іншими учнями.

Достатній рівень властивий учням, які недостатньо зацікавлені творчою діяльністю та періодично виявляють активність в окремих її видах; мають не зовсім сформовані знання з того чи іншого виду мистецтва; виявляють утруднення у створенні продуктів творчої діяльності; не завжди контактують з іншими учнями, віддають перевагу самостійній творчо-практичній роботі. *Низький рівень* відрізняється відсутністю інтересу та внутрішньої потреби займатися творчістю; поверхневістю знань щодо способів здійснення творчої діяльності, нездатністю застосовувати знання у практично-творчій діяльності; труднощами у міжособистісному спілкуванні.

Слід зазначити, що рівні сформованості творчих умінь можна визначити лише завдяки використанню діагностичного інструментарію. Підтримуємо С. Сисоєву в тому, що діагностичні дослідження творчого потенціалу учнів мають бути особливим етапом менеджменту вчителів з формування творчої особистості молодшого школяра. Дослідниця зауважує, що діагностика в жодному разі не має обмежуватися лише аналізом результату діяльності, а має бути зорієнтована на мислительні операції, стратегії пізнання, які допоможуть досягнути цих результатів. Саме завдяки такій діагностиці, спрямованій на діяльність, можна коректувати дії молодших школярів та

прогнозувати можливості їхнього творчого мислення [9, с. 263, 265–266].

Діагностичний апарат констатувального етапу експериментального дослідження передбачав використання комплексу педагогічних та загальнонаукових методів, адекватних предмету дослідження, як-от: педагогічне спостереження, анкетування, тестування, аналіз продуктів творчої діяльності, методи статистичної обробки даних.

Поділяємо думку Л. Ніколаєнко, яка наголошує на необхідності використання методу спостереження, завдяки якому можна визначити психологічні особливості дитини; отримати інформацію про її нахили, інтереси та вподобання; відстежити особливості побудови взаємостосунків з однолітками [7, с. 153].

Для визначення рівня творчих умінь молодших школярів за мотиваційно-особистісним критерієм ми підбрали комплекс діагностичних методик, а саме: авторську анкету «Інтереси учнів», тест на виявлення рівня усвідомленості значущості та особистісної зацікавленості в опануванні творчих умінь; тест на визначення прагнення до самовираження. Зокрема, анкета «Інтереси учнів» передбачала відповіді на такі запитання: «Чи подобається тобі створювати щось нове, незвичайне?», «Чи подобається брати участь у художній самодіяльності (концерти, свята)?», «Чи часто ти відвідуєш театри, музеї, художні виставки, балет?».

Для встановлення рівня сформованості творчих умінь за теоретично-інформаційним критерієм ми запропонували учням такі діагностичні методи: «Види мистецтв», «Засоби мистецтв»; анкета-опитувальник «Що мені відомо про мистецтво?».

Перелік тестових завдань «Види мистецтв» містив шість запитань такого змісту:

1. Один з видів образотворчого мистецтва, зображення в якому створюється за допомогою фарб – це...

- А) графіка;
- Б) фотомистецтво;
- В) живопис;
- Г) гравюра.

2. Визначте зайве слово:

- А) живопис;
- Б) графіка;
- В) скульптура;
- Г) пейзаж.

3. Театр – це...

- А) вид мистецтва, що відображає життя у сценічній дії, яку виконують глядачі для акторів;
- Б) жанр камерно-інструментальної музики;
- В) вид мистецтва, що відображає життя у сценічній дії, яку виконують актори для глядачів.

Для визначення рівня творчих умінь учнів молодшого шкільного віку за практично-діяльнісним критерієм молодшим школярам було запропоновано такі діагностичні методи: «Використання предметів», «Класифікації»; гра «Чарівні кола». Зокрема, тест «Використання предметів» спрямований на визначення здатності дітей використовувати набуті знання в практично-творчій діяльності для вирішення проблем,

нестандартних ситуацій. Він передбачає вигадування великої кількості призначень незвичайного використання звичайних предметів. Такий тест допомагає оцінити продуктивність виконання завдань, гнучкість та оригінальність мислення.

Творчі вміння за комунікативно-творчим критерієм ми діагностували за допомогою модифікованої анкети «Визначення проявів колективістичної (індивідуалістичної) спрямованості в процесі творчої діяльності» (за С. Бардою, Л. Московець), проєктивних методик «Мій клас», «Незакінчений малюнок». Зокрема, методика «Незакінчений малюнок» передбачає домальовування в групах запропонованого малюнку. Завдяки цій методиці оцінюється оригінальність задуму, розвиток уяви та фантазії, здатність учнів співпрацювати [9, с. 270–272].

Для нашого дослідження цінними є вимоги, яких необхідно дотримуватися під час процедури діагностики дитини, запропоновані І. Гояном, А. Палієм [4, с. 99–101], до яких дослідники віднесли зниження екстремальної ситуації; невтручання сторонніх у процес діагностики; наявність перевіреної та обґрунтованої процедури обробки та інтерпретації результатів; привабливість діяльності, якою займається дитина під час діагностики; доступність інструкції; однозначність тестових завдань; короткотривалість діагностики; завершення кожного діагностичного завдання успіхом дитини.

Отже, критерії та показники є основою для підбору діагностичного інструментарію сформованості творчих умінь молодших школярів, який може містити як стандартизовані методики, так і різноманітні завдання творчого характеру.

Наше дослідження не вичерпує всіх питань окресленої проблеми. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в розробці методики проведення експериментального дослідження щодо реалізації педагогічних умов формування творчих умінь молодших школярів з використанням інтерактивних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анненкова І. П. Критерії і показники якості освіти у ВНЗ. URL: https://scienceandeducation.rpdr.edu.ua/doc/2011/8_2011/1.pdf (дата звернення: 20.09.2021).
2. Галузяк В. М., Холковська І. Л. Педагогічна діагностика: курс лекцій. Вінниця: Нілан ЛТД, 2015. 155 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
4. Гоян І. М., Палій А. А. Методи діагностики психічного розвитку дітей. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. 652 с.
5. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Каб. Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.09.2021).
6. Лук'янчук М. В. Підготовка майбутніх учителів до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луцьк, 2019. 295 с.
7. Ніколаєнко Л. І. Діагностика музично-творчих здібностей дітей 6–7 років у позашкільних навчальних закладах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 7(81). С. 149–160.
8. Сиротич Н. Б. Підготовка майбутніх вихователів до формування творчих умінь у старших дошкільників засобами театрално-мовленнєвої діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Одеса, 2017. 20 с.
9. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.

REFERENCES

1. Annienkova, I. P. Kryterii i pokaznyky yakosti osvity u VNZ. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8_2011/1.pdf [in Ukrainian].
2. Haluziak, V. M., Kholkovska, I. L. (2015). Pedahohichna diahnostryka. Vinnytsia: Nilan LTD [in Ukrainian].
3. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Hoian, I. M., Palii, A. A. (2014). Metody diahnostryky psykhichnoho rozvytku ditei. Ivano-Frankivsk: Symfoniia forte [in Ukrainian].
5. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity: zatv. postanovoiu Kab. Ministriv Ukrainy vid 21 liut. 2018 r. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. Lukianchuk, M. V. (2019). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do formuvannia tvorchykh zdibnostei molodshykh shkolariv u protsesi navchannia hramoty. *Doctor's thesis*. Lutsk [in Ukrainian].
7. Nikolaienko, L. I. (2018). Diahnostryka muzychno-tvorchykh zdibnostei ditei 6–7 rokiv u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 7(81), 149–160 [in Ukrainian].
8. Syrotych, N. B. (2017). Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do formuvannia tvorchykh umin u starshykh doshkilnykh zasobamy teatralno-movlennievoi diialnosti. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
9. Sysoieva, S. O. (2006). Osnovy pedahohichnoi tvorchosti. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].